

Кушнір С. С.

*здобувач кафедри кримінального
процесу Національної академії внутрішніх справ*

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПРОТИПРАВНИМ ЗАВОЛОДІННЯМ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів сучасної державної політики України є інтеграція у міжнародний економічний простір задля стрімкого економічного та соціального розвитку держави. Такого результату можна досягти за умови створення сприятливих умов для заняття господарською діяльністю та її захисту від незаконних посягань. Водночас, можливість захистити право власності, відстояти інтереси в спілкуванні з державою та конкурентами – ключовий параметр для кожного інвестора при виборі регіону для вкладення свого капіталу. Втім, на заваді чесному бізнесу та партнерським взаємовідносинам, стає все більш зростаюче протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Загалом протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації є однією з істотних економічних загроз національній безпеці України. Надпоширеність цього явища перешкоджає інтеграції України у європейський простір, а отже, є нагальна потреба ефективної протидії йому з боку держави. Причинами розповсюдження цього явища є чимало негативних чинників, з-поміж яких передусім недосконалість вітчизняного законодавства та високий рівень корупції в країні. Попри те, що держава намагається вживати необхідних заходів із протидії протиправному заволодінню майном підприємств, установ, організацій, ця проблема досі не вирішена. Масовість рейдерських атак визнається державою і на найвищому рівні. Зокрема, Прези-

дентом України підписано Указ від 22.07.2019 № 542/2019 «Про заходи щодо протидії рейдерству». Питання рейдерства стало одним із наболілих для бізнесу [1].

Більше того, починаючи з 24 лютого 2022 року, з моменту введення воєнного стану в Україні з'явилися нові ризики, на які необхідно реагувати належним чином з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Відтак державна політика спрямована на реалізацію не тільки економічних, а й правових реформ, метою яких є спрощення ведення бізнесу, залучення іноземних інвестицій, послаблення регуляторного тиску на підприємство, запобігання рейдерським атакам та захист від них [2]. Поряд з цим, слушно відмітити проблему визначення поширення фактів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації та, як наслідок, проблему оцінки ефективності боротьби із вказаним явищем з огляду на відсутність єдиної статистичної інформації щодо рейдерських атак.

Одним із заходів, спрямованих на вирішення проблеми зі створення системи інструментів, які дадуть змогу ефективно виявляти та розслідувати факти протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, притягувати до відповідальності осіб, причетних до вчинення таких діянь, є підготовка методичних матеріалів з цих питань для працівників органів кримінальної юстиції. Очевидним є те, що центральне місце в них

повинні займати науково обґрунтовані рекомендації з доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Видається, що формування таких рекомендацій, в першу чергу, потребує визначення стану розробленості цих питань з метою подальшого визначення напрямів подальших наукових розвідок [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Належну основу для розв'язання даної проблеми складають наукові дослідження М. Г. Арманова, В. С. Бахуринського, І. Г. Богатирьова, З. С. Варналія, О. П. Вашківа, Г. Л. Вознюка, П. Т. Геги, В. М. Глушкова, Б. М. Грека, Н. М. Грищенко, О. М. Джузи, О. О. Дудорова, А. Г. Загороднього, Є. Д. Калмикової, О. Г. Кальмана, В. О. Коломійчук, О. Є. Користіна, В. В. Крутова, В. М. Куца, О. М. Лугового, Р. О. Мовчана, С. С. Молодецького, О. М. Нестеренка, А. М. Орлана, М. П. Погорецького, П. Я. Пригунова, В. А. Пустовіта, Л. М. Скорої, С. С. Титаренка, І. М. Федулової, Д. В. Фальшовника, С. С. Чернявського та інших вчених.

Зазначимо, що за формою викладення матеріалу, ступенем узагальнення та предметною галуззю проведених досліджень їх можна розділити на дисертації, монографії, цикли статей, присвячені причинам та умовам виникнення та розвитку явища рейдерства в Україні, формуванні рейдерства як негативного явища в нашій державі, аналізу ринку злиття та поглинання в Україні, опису потенційної загрози рейдерських захоплень підприємств, а також дослідженню окремих випадків таких захоплень, встановленні кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема про високий ступінь його суспільної небезпечності, про домінування позитивних наслідків кримінально-правової заборони над негативними наслідками криміналізації, кримінально-правовому аналізу відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації,

встановленню форм і методів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, забороні щодо протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації як кримінально-правового засобу протидії «рейдерству» тощо.

Втім, наявна на сьогодні база знань в царині протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації не торкається питань процесу доказування у кримінальних провадженнях про такі злочини. Саме ці дискусійні питання становлять предмет дослідження у пропонованій статті.

Мета статті – дослідити відповідні наукові положення, розкрити їхній зв'язок з суміжними проблемами, що надасть можливість об'єктивно оцінити стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, виявити нерозв'язані проблеми, спрогнозувати розвиток і напрями нових наукових пошуків.

Виклад основного матеріалу. Розгляд сутності будь-якого юридичного явища, в першу чергу, необхідно розпочинати із ґрунтового аналізу доктринальних напрацювань, які тою чи іншою мірою стосуються проблеми, що досліджується. Власне праці вказаних вище вчених щодо проблем протиправного заволодіння майна підприємств, установ, організацій заклали фундамент цього дослідження.

Наприклад, й надалі залишається актуальним дослідження Л. М. Скорої «Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності» (2012 р.). Так, авторка зазначала, що у той час, коли ЗМІ надзвичайно часто повідомляють про рейдерство, за період з 2002 по 2011 роки органами внутрішніх справ виявлено лише 252 факти протидії законній господарській діяльності (ст. 206 КК). При цьому лише третина з таких кримінальних проваджень направлена до суду, решта – зупинені або закриті. Тому вченою зроблено висновок, з яким варто погодитись, що при оцінці поширення рейдерства

не слід орієнтуватись на згадки про це явище у засоби масової інформації (ЗМІ) [4; 5]. Крім того, авторкою запропоновано вилучити з тексту диспозиції ст. 206 КК вказівки на ознаки «шкідливості» угоди, тобто вилучити формулювання «...виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю»; пропонується також вилучити із тексту диспозиції ст. 206 КК формулювання «... укласти угоду чи не виконувати укладену угоду...» як таке, що дублює попереднє положення «обмежити господарську діяльність». Натомість, А. О. Гринишин зазначає, що кращим варіантом буде зберегти наведене положення з метою уникнення надто абстрактного формулювання змісту статті, але варто вказати на підпорядкованість наведених вимог між собою. Відтак, на думку автора, доцільно замінити формулювання «протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду» на «протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, зокрема, укласти угоду, не виконувати укладену угоду» [6].

Цікавою, на наше переконання, є дисертація І. М. Федулової «Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» (2019 р.). До прикладу, авторка дослідила встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, що дало змогу отримати певні науково-теоретичні результати, значущі для науки і діяльності правозастосовних органів та можуть бути використані для вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства України. Крім того, І. М. Федуловою доведено, що ст. 206-2 КК у чинній редакції не забезпечує належної кримінально-правової охорони господарської діяльності всіх суб'єктів, які можуть її здійснювати, через зазначення в ній узагальненого переліку виключно форм юридичних осіб, господарська діяль-

ність яких підлягає захисту, та невключення до нього такого суб'єкта господарювання, як фізична особа-підприємець, а також через відсутність законодавчого визначення кола осіб, протиправні діяння стосовно яких утворюватимуть склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 206-2 КК; спростовано оприлюднену в юридичній літературі позицію, що ст. 206-2 КК є дублюючою (спеціальною) нормою, яка встановлює відповідальність за ті самі дії, що передбачені у ст. 190 КК України «Шахрайство» [7].

Науковиця аргументує таке спростування тим, що каране за ст. 206-2 КК протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації не передбачає притаманну шахрайству обов'язкову участь потерпілого (як сторони відповідного правочину) у добровільній передачі майна винному. Звідси, на думку дослідниці, слідує, що об'єктивні сторони складів злочинів, передбачених ст. 206-2 і ст. 190 КК, відрізняються за способом вчинення цих посягань. Специфічність обману у складі досліджуваного злочину вбачається у використанні при вчиненні правочинів підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації [7]. При цьому визнається, що в оману може бути введено не лише сторону правочину (потерпілого), а й іншу особу, уповноважену на прийняття рішення, що призводить до юридичної зміни права власності на майно (зокрема, державного реєстратора).

Натомість, на переконання О. О. Дудорова, повністю погодитись із наведеними міркуваннями складно, не дивлячись на традиційне визнання особливостю шахрайства тієї обставини, що власник (володілець) майна або особа, якій воно ввірене чи під охороною якої перебуває, уявлення про істину та воля якого сфальсифіковані обманом чи зловживанням довірою, бере безпосередню участь у передачі майна (права на нього). Науковець також зазначає, що усталені міркування про специфічну роль потерпілого в передачі винному майна (права на нього) при вчиненні

шахрайства, ґрунтуються на тому, що обману чи зловживання довірою поза спілкуванням між людьми бути не може. Проте до адресатів обману при вчиненні шахрайства належать не лише власники майна («прирівняні» до них особи), а й інші суб'єкти, уповноважені на вчинення юридично значущих дій стосовно чужого майна. Введення таких осіб в оману дає підстави вести мову про опосередковане вчинення шахрайства. Ст. 190 КК не вимагає, щоб особа, яка вводиться в оману при шахрайстві, і той, кому внаслідок вчинення цього злочину заподіюється майнова шкода, збігались. У законодавчому визначенні шахрайства нічого не говориться про поведінку потерпілого («прирівняної» особи). Якщо в оману з метою заволодіння чужим майном вводиться, наприклад, суддя, нотаріус чи державний реєстратор, то і в цьому випадку є підстави говорити про наявність обману як інформаційного (інтелектуального) впливу однієї людини на свідомість і волю іншої. Врешті-решт така доктринальна позиція знайшла відображення в судовій практиці у вигляді чіткої правової позиції: в одній зі справ різновидом обману як способу вчинення шахрайства Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України (постанова від 24 листопада 2016 р. у справі № 5-250кс(15)16) визнала подання безпідставного (завідомо неправдивого) позову, констатувавши існування випадків опосередкованого вчинення шахрайства. Виходить, що винна в шахрайстві особа може заволодіти чужим майном (правом на майно) і без безпосередньої участі в цьому потерпілого [8].

Протиправне заволодіння майном юридичної особи або корпоративними правами її власника, яке стало результатом неправомірного внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських утворень або Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, якщо внесенню таких змін не передувало вчинення правочину з використанням підробленого або викраденого документа,

печатки, штамп, не утворює складу злочину, передбаченого чиною редакцією ст. 206-2 КК.

Заслуговує на увагу й дисертація Н. М. Грищенко «Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» (2019 р.). Авторкою обґрунтовано, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності; предмет цього злочину за своїми ознаками співпадає з ознаками предмета злочинів проти власності; діяння, тобто «протиправне заволодіння» співпадає за ознаками з такими діяннями злочинів проти власності як «викрадення» та «заволодіння»; визначення моменту закінчення цього злочину співпадає з визначенням моменту закінчення, зокрема, таких злочинів, як крадіжка, грабіж, шахрайство; основною відмінністю злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, від злочинів проти власності корисливої спрямованості, є спосіб його вчинення; запропоновано перенести досліджувану заборону в майже незмінному вигляді до розділу VI Особливої частини КК «Злочини проти власності», змінивши, щоправда, її назву на «Рейдерство» [9].

У свою чергу, С.С. Титаренко у дисертації «Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання» (2018 р.) висунув абсолютно протилежну пропозицію, а саме, «позбутись» ст. 206-2 КК як норми, що, на думку дослідника, через недоречну казуїстику (у вигляді штучного дублювання ознак шахрайства та використання підроблених документів) є проявом «надмірної криміналізації», яка до того ж не відображає господарсько-правову специфіку певної протиправної поведінки [10].

До слова, нами позитивно сприймається позиція Є. О. Письменського у відгуку на кандидатську дисертацію Н. М. Грищенко. Зокрема, рецензентом критично оцінюється висловлювання цієї авторки про доцільність криміналізації діяння, передбаченого ст. 206-2 КК (оскільки такий крок мовляв дав можливість виокремити кримінально-правові

відносини у сфері протиправного заволодіння майном підприємств, установ та визначити конкретний перелік «рейдерських» діянь, що запобігає їхній кваліфікації за іншими нормами КК) [8]. Адже наведеному твердженню не передувало формування системи аргументів щодо доцільності виокремлення самостійної нормативної підстави кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; слід було чітко визначити, чи обґрунтованим є рішення про доповнення КК ст. 206-2 КК. Зважаючи на місце розташування цієї статті в системі Особливої частини КК, предметом передбаченого нею злочину в основному виступає майно суб'єктів господарювання; проте це може бути майно й інших юридичних осіб (причому не лише приватного права). Слід враховувати і те, що основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їхня господарська діяльність, становлять право власності, право господарського відання та право оперативного управління (ст. 133 Господарського кодексу України). Водночас господарська діяльність може здійснюватися на основі інших речових прав (зокрема, право володіння, сервітут, емфітевзис, суперфіцій) або зобов'язальних прав (оренда, заклад, іпотека тощо). Невизнання предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, майна як об'єкта згаданих прав, вочевидь, означало б обмежувальне тлумачення КК [8].

Не менш цікавою є робота О. М. Кониченко «Захист прав суб'єктів господарювання від порушень та посягань органів державної влади» (2021 р.). Автором запропоновано закріпити право суб'єктів господарювання здійснювати відео- та аудіофіксацію під час проведення заходів податкового контролю та обов'язок органів державного нагляду (контролю) здійснювати відео- та аудіофіксацію проведення контрольних заходів; обґрунтовано, що підґрунтям ефективного захисту прав суб'єктів господарювання від порушень та посягань органів державної влади

виступають юридичні гарантії, як система взаємопов'язаних елементів, що складається з універсальних формально визначених, фундаментальних правил та з спеціальних засобів та способів, які забезпечують захист, залежно від спрямованості поділяються на гарантії щодо: 1) дотримання загальних принципів господарювання; 2) забезпечення права власності та інших речових прав суб'єктів господарювання; 3) забезпечення податкових прав суб'єктів господарювання (прав і законних інтересів суб'єктів господарювання у податкових відносинах); 4) забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів господарювання у сфері економічної конкуренції тощо [11].

Слушними видаються результати дослідження В. С. Бахуринського. Зокрема, у дисертації «Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні» (2021 р.), автором здійснено аналіз генези кримінальної відповідальності за вчинення рейдерства, з'ясовано детермінанти соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за вчинення рейдерства, а також охарактеризовано об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень у сфері вчинення рейдерства. Крім того, представлено характеристику суб'єктивних ознак рейдерства у кримінально-правових нормах України та визначено елементи суб'єктивної сторони рейдерства і виокремлено їх сутнісну специфіку. Суб'єктивна сторона злочинів, спрямованих на захоплення суб'єктів господарської діяльності і заміни їх власника представлена умисною формою вини. Зазначається, що суб'єктом злочину може бути будь-осудна фізична особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, яка перешкоджає здійсненню або незаконно обмежує права власників цінних паперів або фальсифікує рішення загальних зборів акціонерів (учасників) господарського товариства або рішення ради директорів (наглядової ради) господарського товариства, що призводить до незаконного заволодіння майном підприємства, самим підприємством, або іншими майновими правами [12; 13].

Разом з тим, окремі питання кримінальної відповідальності за здійснення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації в контексті кримінально-правового дослідження здійснювалось в інших наукових публікаціях (підручниках, посібниках, навчально-методичних виданнях, низці наукових статей тощо).

Так, В. О. Коломійчук дослідив проблеми розвитку явища рейдерства в Україні та здійснив аналіз його динаміки, оскільки кількісна оцінка поширення цього явища у першу чергу необхідна для визначення коефіцієнту корисної дії держави у контексті захисту суб'єктів господарювання та права власності. Автором відзначено, що в Україні відсутня комплексна та повна статистика рейдерських атак чи проявів цього явища. Це, у першу чергу, пов'язано з відсутністю законодавчого визначення поняття «рейдерство», що призводить до різнотлумачення цього поняття правозастосувачами. Водночас, автором відзначено наявність поняття «рейдерство» у різноманітних нормативно-правових актах, у тому числі у назві закону. Фрагментарно, підрахунок кількості облікованих кримінальних правопорушень здійснюється Офісом Генерального прокурора та різними неурядовими організаціями. При цьому, кількість рейдерських атак не може прирівнюватись до кількості облікованих кримінальних проваджень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК, що пояснюється зокрема тим, що потерпілі від рейдерства не завжди звертаються до органів правопорядку, з огляду на неефективність відновлення своїх прав таким способом. Ця теза підтверджується також порівнянням кількості кримінальних проваджень та вироків, що набрали законної сили. Натомість часто при здійсненні рейдерства ефективним є судове та адміністративне оскарження з ціллю скасування реєстраційних дій. Тому автором зібрано та проаналізовано статистичну інформацію як Офісу Генерального прокурора, так і Державної судової адміністрації, Міністерства юстиції України, Ради бізнес омбудсмена для оцінки динаміки

рейдерства. Як результат, зроблено висновок, що рейдерство досі поширене в Україні, попри негативну динаміку його розвитку, а тому пошук шляхів удосконалення протидії рейдерству залишається актуальним завданням [4].

П. Т. Гега та В. А. Пустовіт досліджували сутність протиправного перерозподілу та відчуження власності (рейдерства), особливості та причини його прояву в Україні. Авторами визначено шляхи протидії цьому негативному явищу [14].

С. С. Молодецьким також зроблено спробу розкрити сутність рейдерства як об'єктивного негативного явища. Зокрема, автором розглянуто основні ознаки та причини виникнення рейдерства в Україні. Проведено аналіз методів рейдерського захоплення підприємств. Крім того, досліджено основні способи, схеми захоплення підприємств та шляхи боротьби з рейдерством, зв'язок рейдерства з фінансовим шахрайством. За результатами дослідження, С. С. Молодецький дійшов висновку, що виникненню вказаного негативне явища передують низка об'єктивних причин та умов. Найпоширенішими з них є: висока корупційність органів влади, недосконалість законодавчої бази й висока рентабельність даного виду діяльності [15].

Водночас, І. Г. Богатирьов стверджує, що під час дослідження передумов появи рейдерства в Україні, перш за все, слід звертати достатню увагу на історичні чинники, які передували вказаному явищу. Так, на переконання автора, до найбільш суттєвих передумов рейдерства можна віднести:

- негативний вплив на сферу власності в Україні, який випливає з переходу країни від командно-адміністративного управління до системи ринкових відносин;
- відсутність чітко врегульованої чинним законодавством відповідальності за ведення незаконної діяльності деяких суб'єктів господарювання;
- поширення корупції в органах державної влади: окремі посадові особи почали

використовувати владні повноваження з метою власного збагачення;

– значні зміни в суспільній формації створили вигідні умови для певних категорій громадян, які свідомо присвятили себе суспільно небезпечній діяльності, котра була для них оптимальною формою існування [16];

– постійне нехтування та ігнорування правових норм призвело до того, що правовий нігілізм в країні став нормою поведінки, а гроші стали ледь не єдиним механізмом вирішення будь-яких проблем і питань;

– держава як інститут суспільства виявилася неспроможною забезпечити захист прав та свобод людини і фактично стаття 3 Конституції України (людина визначається вищою соціальною цінністю) залишилася лише декларацією на папері;

– держава поклала на правоохоронні органи обов'язок розкривати та розслідувати суспільно небезпечні діяння, шукати злочинців, проводити профілактичні роботи, захищати права і законні інтереси громадян, їх свободи, але водночас позбавила їх реальної моральної і матеріальної підтримки зі свого боку, почала проводити організаційні експерименти, котрі призвели до втрати правоохоронними органами найбільш якісних і кваліфікованих кадрів [16].

А. Орлеан та Р. Дурдієв стверджують, що проблема криміналізації рейдерства обумовлюється складністю цього явища. По-перше, рейдерство може вчинятися кількома альтернативними або сукупністю різних дій (ухвалення неправосудного рішення суду, незаконні дії службової особи, підробка документів, фальсифікація доказів, примушування до вчинення правочину чи відмови від його вчинення, самоправство або застосування фізичного насильства). По-друге, у вчиненні таких дій можуть брати участь різні співучасники (замовник або особа, в інтересах якої вчиняються рейдерські дії; особа, яка безпосередньо організовує рейдерську схему, а також виконавці незаконних дій – складових рейдерської схеми тощо). Очевидно, що окремі

випадки рейдерства можуть надзвичайно відрізнятися один від одного, і тому складно поєднати всі різновиди рейдерства в одному складі злочину. Окреслена ситуація обумовлює існування двох різних шляхів вдосконалення кримінального законодавства з метою протидії рейдерству [17; 18].

Вагомий внесок у дослідження питань протидії рейдерству зробив З. С. Варналій. Зокрема, автором розкрито сутність та основні чинники рейдерства, визначено масштаби та рівень рейдерства в Україні, а також основні засоби захоплення і поглинання підприємств та головні негативні наслідки рейдерства, визначено основні шляхи подолання рейдерства в Україні. Значна увага приділяється ефективному вирішенню завдань державної політики у сфері протидії рейдерству, яка має сприяти реформуванню рейдерства у необхідну національній економіці форму активності та сформувати основу для інноваційного розвитку економіки [19; 20].

Варто також зазначити, що С. С. Чернявський, О. Є. Користін та Я. В. Монастирський досліджуючи праці західних фахівців, дійшли висновку, що їх рейдери виконують роль «санітарів бізнесу» і в такий спосіб сприяють його економічному розвитку. Таке твердження обумовлено тим, рейдери усувають від управління бізнесом неефективний менеджмент; запобігають зловживанням солідних акціонерів; реструктуризують підприємства, що не результативно працюють тощо.

Більше того, власники атакованої компанії навіть виграють від «вдалої» рейдерської атаки, оскільки вартість їх акцій (разом із вартістю акцій, придбаних рейдером) збільшується. По суті, інститут «рейдерства» став одним із найважливіших інструментів захисту інтересів міноритарних акціонерів [21].

Дослідження групи інших науковців, ґрунтувалися на визначенні видів рейдерства. Зокрема, ними виділяється «біле», «чорне», «сіре» тощо захоплення підприємства.

До прикладу, А. Г. Загородний та Г. Л. Вознюк, у свою чергу, виділяють три види рейдерів «білих», «чорних» та гринмейлерів:

– рейдер «білий» – особа (юридична або фізична), котра, використовуючи прогалини в корпоративному законодавстві, прагне встановити свій контроль над певним підприємством і пропозиція якої, на відміну від небажаної пропозиції, є прийнятною для цього підприємства. Такі рейдери застосовують стандартний набір прийомів щодо маніпулювання акціями та частками підприємства, а також використовують суперечність між власниками бізнесу;

– рейдер «чорний» – особа (юридична або фізична), котра намагається встановити свій контроль над певним підприємством, але є небажаною для нього. В арсеналі таких рейдерів – різні протиправні прийоми, зокрема фальсифікація та незаконне вилучення документів підприємства, підкуп суддів, прокурорів, чиновників місцевих адміністрацій, а також силові захоплення підприємства;

– гринмейл – діяльність акціонера, який володіє мізерною часткою акцій, спрямована на одержання надприбутку за допомогою спекуляцій або зловживань своїми правами акціонера стосовно підприємства; корпоративний шантаж, суть якого полягає у придбанні певною особою (рейдером) невеликого пакету акцій у міноритарних акціонерів (бажано блокуючого) і реалізації своєї політики щодо діяльності підприємства або продажу рейдером мажоритарним акціонерам свого пакета акцій за значно завищеною ціною [22; 17].

Досить конструктивним, на нашу думку, є дослідження О. П. Вашківа щодо аналізу дискусійних питань в частині інституціоналізації рейдерства в Україні, зокрема його виникнення, розвитку та поширення. Обґрунтовується позиція, що рейдерство, як і інші інституційні пастки, базується на конкретному механізмі. Основу механізму формування рейдерства становлять ефект координації, ефект удосконалення, ефект поєднання, культурна інерція і лобіювання. Кожен з ефек-

тів виявляється у зниженні транзакційних витрат у рейдерстві, що й спонукає до поширення цієї інституційної пастки [23].

Отже, наукові пошуки вирішення проблем доказування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, здійснюються за різними напрямками. Водночас варто наголосити на очевидних прогалинах наукового знання стосовно окремих питань саме кримінального процесуального доказування.

Висновки. Таким чином, своєчасною та доцільною вважаємо спробу розв'язати низку актуальних проблем з урахуванням сучасного стану національного, міжнародного законодавства і правозастосовної практики. Вивчення та узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, судової практики і соціологічних опитувань дало змогу дійти висновку про типові проблеми кримінального процесуального доказування. Отримані результати надають можливість визначити основні напрями наукового пошуку розв'язання зазначених проблем, а саме:

– визначити особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації;

– надати криміналістичну характеристику протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– розкрити особливості внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації;

– встановити обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації;

– з'ясувати особливості проведення слідчих (розшукових) дій як засобів збирання

доказів про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації;

– окреслити порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій як засобів збирання доказів про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації;

– надати рекомендації щодо інших засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації;

– сформулювати пропозиції та надати рекомендації щодо удосконалення положень кримінального процесуального законодавства в частині процесу доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Разом з тим, варто зауважити, що наведені положення не потрібно вважати вичерпним переліком проблем доказування в кримінальних провадженнях щодо вказаних вище злочинів. Ця проблематика є динамічною, а її зміст залежить від стану законодавчого регулювання, соціально-політичних впливів, структурно-функціональних перетворень у системі державних органів та інших чинників.

Список використаних джерел:

1. Про заходи щодо протидії рейдерству. Указ Президента України від 22 лип. 2019 р. № 542/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542/2019#Text>.
2. Кушнір С. С. Новели антирейдерського законодавства в умовах воєнного стану. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VII Міжнар. наук.- практич. конф. (Київ, 8–9 груд. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–203.
3. Шевчишин А. В. Стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 108–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_4_16
4. Коломійчук В. О. Аналіз проблеми поширення рейдерства в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2022. С. 186–192. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/31.pdf
5. Скора Л. М. Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності : дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Київ : Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, 2012. 253 с.
6. Гринишин О. А. Кримінально-правова охорона свободи договору : дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.08. Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. Львів, 2019. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2019. 228 с. URL: http://www.scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/adc/dis_Grynyshyn%20O.%20A..pdf
7. Федулова І. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 216 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3506/1/fedulova_d.pdf
8. Дудоров Олександр. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf>.
9. Грищенко Н. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 219 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/d2/auto/4/1.pdf>

10. Титаренко С. С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2018. 262 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/d2/dissertations/1/2.pdf>
11. Кониченко О. М. Захист прав суб'єктів господарювання від порушень та посягань органів державної влади : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021. 210 с. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/issue/view/409>
12. Бахуринський В. С. Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Університет ДФС України. Київ, 2021. 23 с.
13. Бахуринський, В. С. (2020). Суб'єктивні ознаки рейдерства у контексті кримінально-правової протидії. *Юридична наука*. (1(103), 5–11. URL: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-103-1.01>
14. Гега П. Т., Пустовіт В. А. Сутність протиправного перерозподілу та відчуження власності в Україні (рейдерство). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 29–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_6.
15. Молодецький С. С. Сутність рейдерства та шляхи боротьби з ним. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Випуск 6. 2015. С. 397–401. URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/82.pdf>
16. Богатирьов І. Г. Рейдерство в Україні. Міф чи реальність. *Вісник прокуратури*. 2007. № 11. С. 124–128.
17. Фальшовник Д. В. Рейдерство як різновид протидії законній господарській діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор В. В. Серета. Львів : ЛьвДУВС, 2014. Вип. 1. С. 312–321. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyku/nvsvy/01_2014/14fdvzgd.pdf
18. Орлеан А. Щодо криміналізації рейдерства. *Вісник прокуратури*. Київ : ГПУ, 2007. № 8(74). С. 83–88.
19. Варналій З. С. Роль державних інституцій в удосконаленні державного регулювання у сфері протидії рейдерству. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 2014. Вип. 1. С. 9–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_1_4
20. Варналій З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Соціально-економічна політика*. Стратегічні пріоритети. № 2 (3). 2007. С. 129–136. URL: https://www.libr.dp.ua/text/sp2007_2_15.pdf
21. Чернявський С. С. Поняття та сутність рейдерства. Стан і перспективи поширення цього явища в Україні. *Розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ* : зб. метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, Я. В. Монастирський; за заг ред. П. В. Коляди. Київ : УВПД ГШ МВС України, 2010. С. 96–144.
22. Фінансово-економічний словник. А. Г. Загородний, Г. Л. Вознюк. 3-тє вид., доп. та переробл. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. 844 с.
23. Вашків О. П. Рейдерство як інституційна пастка: механізм утворення та поширення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2016. Вип. 19 (1). С. 9–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_19%281%29_3.

Анотація

Проаналізовано окремі положення наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджували питання боротьби зі злочинами, пов'язаними із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Констатовано, що проблеми доказування у кримінальних провадженнях щодо таких злочинів є малодослідженими. Визначено і запропоновано напрями розвитку наукового знання, з урахуванням сучасного стану національного, міжнародного законодавства, правозастосовної практики і наукового розроблення зазначеної теми.

Отримані результати надали можливість визначити основні напрями наукового пошуку розв'язання окреслених проблем, а саме: визначити особливості доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; надати криміналістичну характеристику протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; розкрити особливості внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; встановити обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; з'ясувати особливості проведення слідчих (розшукових) дій як засобів збирання доказів про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; окреслити порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій як засобів збирання доказів про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; надати рекомендації щодо інших засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; сформулювати пропозиції та надати рекомендації щодо удосконалення положень кримінального процесуального законодавства в частині процесу доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Ключові слова: доказування, злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Kushnir S. S. The state of scientific research on the problems of proof in criminal proceedings about crimes related to the illegal appropriation of property of an enterprise, institution, organization

Summary

Individual provisions of scientific works of domestic and foreign scientists who investigated the issue of combating crimes related to the illegal seizure of property of an enterprise, institution, or organization have been analyzed. It was established that the problems of proof in criminal proceedings regarding such crimes are poorly researched.

The obtained results enabled to determine the major directions of scientific research to solve the outlined issues, namely: to define the specifics of proof in criminal proceedings about crimes related to the illegal acquisition of property of an enterprise or organization; provide a forensic description of the illegal seizure of property of an enterprise or organization; to discover the specifics of bringing in information into the Unified Register of Pretrial Investigations on crimes related to the illegal acquisition of property of an enterprise or organization; to establish the circumstances that must be proven in criminal proceedings about crimes related to the illegal appropriation of property of an enterprise or organization; to find out the peculiarities of conducting investigative actions as a tools of gathering evidence about crimes related to the illegal seizure of property of an enterprise or organization; to outline the procedure for conducting covert investigative actions as a tools of gathering

evidence about crimes related to the illegal acquisition of property of an enterprise or organization; to provide recommendations on other tools of gathering evidence in criminal proceedings on crimes related to the illegal appropriation of property of an enterprise or organization; to formulate proposals and provide recommendations for improving the provisions of criminal procedural legislation in the part of the process of proof in criminal proceedings about crimes related to the illegal acquisition of property of an enterprise or organization.

Key words: evidence, crimes related to the illegal acquisition of property of an enterprise, institution, organization.